

Boekpresentatie *Stadhuis Groningen - Voortdurend bij de tijd*
Vrijdag 16 juni 2016
Erik Dorsman

Dames en Heren,

Na zo'n verhaal van de heer Fritz – waarvoor veel dank Maarten – en na zo'n introductie door de heer De Boer – waarvoor veel dank Johan – kan ik natuurlijk *alleen* maar vertellen wat een feest het was om dit boek te maken. En het *was* ook een feest, maar ik zou graag een paar minuten jullie aandacht willen vragen om kort uiteen te zetten waarom het maken van dit boek, over een van de belangrijkste rijksmonumenten van ons land, niet een kwestie van *achterom* maar van *vooruit* kijken was.

Waarom dat van belang is voor dit project blijkt allereerst uit de benadering en werkwijze van de ontwerpers van de ingreep, architectenbureau Maarten Fritz en Happel Cornelisse Verhoeven architecten. Naast projectmanagers, adviseurs, bouwers en gemeentebambtenaren, sprak ik uitvoerig met de architecten voor het boek, om hun kant van het verhaal te horen, maar uiteraard ook om richting te krijgen en om de uitpuilende stroom beeld en informatie die mij tegemoet kwam te kunnen bedwingen. Wat daarbij opviel was dat de ontwerpers nauwelijks over hun eigen plan maar vooral over Otten-Husly spraken, de oorspronkelijke ontwerper van het gebouw, over de totstandkoming van het stadhuis en over de ideeën die eraan ten grondslag liggen, als basis voor de vernieuwing en uitbreiding.

Wie wat architecten kent, of architecten in een kennissenkring heeft of via een professionele context kent, weet hoe ongebruikelijk dit is; architecten die vooral spreken over *andermans* gebouwen en ideeën zijn eerder uitzondering dan regel. Maar het was echt waar, met behulp van Otten-Husly's ontwerpprincipes konden ze mij de ingreep haarfijn uitleggen en lieten ze zien dat het gebouw zelf de beste richting voor verbetering bevatte.

Daarmee kreeg het boek dus direct een heldere richting, al moest ik natuurlijk wel nagaan of wat de ontwerpers mij over Otten-Husly hadden verteld, enigszins op de historische realiteit berustte. Het mochten dan architecten zijn die graag over *andermans* gebouwen en ideeën spraken, het bleven natuurlijk architecten, een, zoals we allemaal weten, ontzettend eigenwijze beroepsgroep – gelukkig maar, zou ik er aan willen toevoegen, zo bleek al snel. De ontwerpers hadden het materiaal, tot aan de eerste prijsvraagontwerpen aan toe, grondig verkend en zonder gêne ter hand genomen, om er vervolgens overtuigend op te kunnen voortbouwen.

Dat *voortbouwen op* is binnen de specifieke context van het stadhuis interessant, want ik denk dat Otten-Husly met de huidige vernieuwing had kunnen instemmen, ook al heeft hij dankzij de door financiële perikelen en politieke omwentelingen getroebleerde uitvoering zijn ontwerp nooit in de realiteit gezien. Wel had hij zijn plan, voordat de bouw *zeventien* jaar later begon, een aantal keer in nieuwe vormen gekneet en voor mijn gevoel past dat deze vakman, die van huize uit namelijk stuc-decorateur was en soms bij door hem ontworpen gebouwen zelf het stucwerk uitvoerde. Iemand die gewend is om het pleisterwerk in willekeurig welke vorm te krijgen, lukt het immers ook om een ideaaltypische bouwkunst die zuiverheid van vorm en harmonieuze proporties nastreefde in willekeurig welke maatschappelijke en politieke realiteit tot een praktisch resultaat te krijgen.

Zelfs de ideeën van het *palladianisme*, waartoe Otten-Husly vooral werd geïnspireerd door wetenschapper Petrus Camper, de adviseur van Burgemeester van Iddekinge en mede-initiator van de prijsvraag, lijken deze praktijk te ondersteunen. Palladio is binnen de bouwkunst weliswaar de voornaamste classicus aller tijden, die eeuwenlang en wereldwijd navolging heeft gekregen – zijn werk als moeder aller klassieke architectuurstromingen. Maar toch lijkt het ook bij hem de schijn te zijn die ons soms bedriegt. Palladio was van origine steenhouwer en wie in zijn voetsporen langs zijn gebouwen reist, ziet het volstrekt unieke werk van een beeldhouwer; één die weliswaar zijn oeuvre op theoretische grondslag ontwierp, of eigenlijk andersom, zijn theorie met behulp van realistische avonturen vormgaf, maar die daarvoor in de praktijk telkens oplossingen wist te verzinnen die het voorstellingsvermogen van de meesten ver te boven gaan.

Dat het de ontwerpers is gelukt om de oorspronkelijke, niet uitgevoerde ontwerpprincipes van een stukadoor volgens de ideeën van een steenhouwer tot het vertrekpunt van de vernieuwing en uitbreiding van het stadhuis in de 21ste-eeuw te nemen, is, om het met een dubbele ontkenning in goed Gronings te zeggen, niet geheel onverdienstelijk gebleken. Dit zegt iets over de waarde van monumenten; dat die niet *achter* ons, maar *voor* ons ligt, als we ten minste de moeite nemen om de continuïteit van de ontwerp-discipline serieus te overwegen.

Omdat het monument en de vernieuwing zo nauw met elkaar verweven waren, bepaalde deze benadering ook de ambitie voor dit boek. Net als het ontwerpteam voor het stadhuis leek het Johan, die vanuit de gemeente het boek initieerde, en mij goed om een integraal boekteam samen te stellen, met mensen die niet enkel hun vak verstaan, maar die begrijpen wat het is om met dergelijk klassiek materiaal aan de haal te gaan, die het project en de verslaglegging ervan tot een boek konden kneden, die ook voor het boek op het gebouw en de vernieuwing konden voortbouwen.

Dat bedoel ik natuurlijk niet in postmoderne zin – als in: een hamburger eet je in een tent die eruit ziet als hamburger. Die tijd ligt gelukkig wel ver *achter* ons. Nee, als een van de laatste generaties studenten uit de school van Ed Taverne haal ik daarentegen graag zijn opvatting aan dat *alles* architectuur is. En daarmee bedoelde Taverne niet elk bouwwerk, maar het feit dat naast onze ontwerpen, tekeningen, visualisaties en gebouwen ook onze woorden, debatten en polemieken, onze tentoonstellingen, manifestaties en studies allemaal architectuur *zijn*.

Als boekenmakers moesten wij kortom ook met materiaal aan de slag, het bootsen totdat het een geschikte gedaante had om een stapel tweedimensionale bladen tot een driedimensionaal narratief te maken.

Met Marleen Annema en Peter de Kan, beide zowel fotograaf als vormgever, vond ik een aanstormend talent en een ervaren kracht, van wie ik wist dat ze er niet voor zouden terugdeinzen om de inhoud met beide handen aan te grijpen, om binnen de perken juist buiten de lijnen te kleuren, om volgens ongeschreven en ‘onbeschrijfbaar’ regels van ontwerpwetten af te wijken en van wie ik wist dat ze de plastische en grafische kwaliteit van de architectuur waarmee we in dit boek te maken hebben, ook in fotografie en vormgeving zouden kunnen vatten.

Meer dan 200 jaar dusdanig uiteenlopend kunnen voortbouwen op waardevolle ruimtelijke principes, zodat we het gebruik van het stadhuis keer op keer kunnen vernieuwen en het leven dat zich in het gebouw afspeelt telkens opnieuw kunnen vormgeven – op die manier *voortbouwen* lijkt mij een vruchtbaar maar vooral duurzaam principe, om een relevante ‘eigentijdse’ opgave toch even van de golven van zijn modieuze hoedanigheid te ontdoen. Veel houdbaarder dan ons huidige geloof in technologische oplossingen lijkt mij een open en op continuïteit gebaseerde ontwerphouding, als vertrekpunt voor duurzame beginselen binnen ruimtelijke opgaven. Bestendige ontwerpprincipes zorgen ervoor dat een gebouw in het algemeen en een rijksmonument als het Groninger stadhuis in het bijzonder, zich door de tijd heen eenvoudig vereenzelvigt met actuele opgaven en nieuwe vormen van gebruik. Stedelijke structuren en bouwmassa’s kunnen vanuit dat perspectief een haast oneindige levensduur hebben, als we ze ten minste zorgzaam en consciëntieus tegemoet treden.

In zijn boek *Thuis* onderzoekt filosoof Pieter Hoexum onder andere de relatie tussen wonen en zorgen, waarbij hij verwijst naar het Magnum opus van Heidegger, *Sein und Zeit*. Het werk van Heidegger ken ik niet zo goed, maar volgens mij stond hij er niet bepaald om bekend wezenlijke vraagstukken op een eenvoudige manier te beschrijven. Met behulp van filosoof Gilbert Ryle lukt het Hoexum echter om de kern van Heideggers betoog bondig te duiden: ‘Dasein ist Sorge.’ Er-zijn is zorgen, ergens zijn is zorgen. Hoewel Hoexum dit begrip in de context van het wonen bespreekt, wil ik beargumenteren dat het van toepassing zou moeten zijn op architectuur in algemene zin, en op monumenten in het bijzonder. Om in Heideggeriaanse sferen te blijven: ‘Architektuur ist Sorge.’ We zorgen voor onszelf, we verzorgen elkaar en we verzorgen en onderhouden onze omgeving.

Nog een laatste inzicht leen ik van Hoexum, als hij Heideggers ‘Dasein ist Sorge’ uitlegt als weerwoord op het abstracte ‘Cogito, ergo sum’ van Descartes, ‘Ik denk, dus ik ben.’ Heidegger maakt het juist concreet; ‘ik woon, ik zorg, dus ik besta.’ Om het nog concreter te maken geeft Hoexum daarna architect en theoreticus Adolf Loos het woord, en met dat citaat zou ik willen eindigen omdat het eigenlijk de kern van de zaak heel goed samenvat: ‘de loodgieter is de wegbereider van de cultuur.’ We kunnen Loos niet anders dan gelijk geven. Dames en heren, het is weer van een grote klasse dat er in Groningen een boek is gemaakt over de duurzame zorg voor zo’n klassieker. Dank jullie wel voor de aandacht.